

P o s u d e k

Habilitační práce PhDr. Václava Štěpána, Ph.D.

Kosovská otázka v socialistické Jugoslávii

k těm

Malé území Kosova, které před několika lety jednostranně vyhlásilo nezávislost (kterou dosud řada zemí odmítá uznat), patří k více než stovce problémových míst současného světa. Jihovýchodní Evropa, od 19. století nazývaná „balkánským sudem prachu“, je plná etnických sporů a rozdílů mezi dnes samostatnými státy.

Téměř půl tisíciletí osmanské dominance Balkán nesporně poznamenalo. Moderní národy a jejich státy se formovaly opožděně za ostatní Evropou. Zatímco „nemocný muž na Bosporu“, tedy osmanská říše, ztrácela nadvládu nad touto částí kontinentu, o to usilovněji její vývoj ovlivňovaly evropské velmoci. Výsledkem byly nakonec hranice, dané versailleským systémem, které jedni považovali za vynikající, druzí za hanebné.

Kosovo, které leží v samotném srdci Balkánu, se stalo v průběhu několika století typickým územím na rozhraní etnik. Zprvu bylo převážně srbské, od 18. a 19. století se postupně stávalo převážně albánským.

Po balkánských válkách se Kosovo stalo opět součástí srbského a poté jugoslávského státu. Sami kosovští Albánci se nikdy s převážně jihoslovanskou Jugoslávií neztotožnili. A odpor vůči němu dali najevo hned po válce i v momentu, kdy se Jugoslávie rozpadla v roce 1991.

Zatímco královská Jugoslávie se starala jen o to, jak Albánce vyeliminovat, či alespoň asimilovat, jugoslávští komunisté se od počátku snažili o začlenění oblastí

s albánským obyvatelstvem. Prostředkem měla být územní autonomie, vyplývající především z představ marxismu-leninismu o řešení národnostní otázky.

A právě historii kosovské autonomie vybral za téma své habilitační práce dr. Štěpánek, vycházejí ze správné úvahy, že právě toto téma z dnes již prakticky nepřehledné literatury vymizelo.

Desítky monografií a stovky studií se zamýšlejí nad tím, proč se v Kosovu nepodařilo vyřešit otázku vzájemného soužití ne příliš spřátelených etnik, jen velmi málo z nich si položilo otázku, proč dobře myšlené a správně zvolené řešení neuspělo. Většina autorů, neschopných nezaujatého stanoviska (týká se jak „západní“ tak i domácí jihoslovanské literatury), hledá ty či onaké příčiny nesmiřitelné vzájemného vztahu albánského a na straně druhé srbského a černoohorského etnika v Kosovu a jen málo z nich je s to dojít k rovnoměrným a vyváženým stanoviskům k minulosti i současnosti.

U kolegy Štěpánka si cením jak schopnosti nezaujatého přístupu, tak nesporné pracovitosti. Zvládnout velké množství stávající literatury a zároveň maximálně vytěžit výsledky z archivního výzkumu vytěžené primární materie jistě nebylo snadné, ale povedlo se.

Hodnocený výsledek dobře ukazuje na rozpornost v přístupu Svazu komunistů Jugoslávie, která nakonec vedla k tomu, co bylo nezbytné. Přes snahu o nejlepší z možných řešení nakonec nebyl nikdo „nadšený“. Nebyli spokojeni kosovští Albánci, odstrčení se cítili Srbové a nikdo nakonec nebyl schopen postavit se opět po sto letech dominující vlně nacionalismu. A již vůbec, když nakonec se do všeho pletly velmoci.

Habilitační spis začíná vymezením tématiky, cílů, které si autor stanovil a přehledem materie, kterou měl autor k dispozici.

Stručný rozbor stávající literatury je více než dostatečný. Dobré je zdůraznění německých autorů, které autor správně označuje za objektivnější. V přehledu mi přece jen chybí ruskojazyčná literatura (proč ne třeba sborník Kosovo. Meždunarodnyje aspekty krizisa, Moskva 1999, nebo práce albanoložky Smirnovové). Jihoslovanská literatura je postižena dost komplexně (dodal bych jen zajímavou knížku bělehradského historika M.D. Lukovice o historických kořenech,

průběhu a následcích kosovské krize – bohužel znám jen překlad do polštiny z roku 2000).

Autor, vědomý si bohaté zpracovanosti problematiky, správně zvolil nejméně zpracované téma: jak jugoslávští komunisté chtěli řešit kosovský problém a jak vůbec fungovala kosovská autonomie. K tomu měl možnost využít archivní materiály z fondu Ústředního výboru Svazu komunistů Srbska. Tyto archivní materiály dosud ignorovala jak zahraniční, tak i domácí literatura. Analýza právě těchto materiálů umožnila zachytit atmosféru jednotlivých jednání srbských komunistů, včetně závěrečného pokusu SKJ o řešení složité otázky (Politická platforma SKJ z roku 1981).

Vlastí text habilitačního spisu začíná historickým přehledem o postavení Kosova na počátku dvacátého století, v rámci Království SHS a za druhé světové války.

Od str. 89 je podrobně rozepsán vznik kosovské autonomie jako Autonomního kosovsko-metochijského kraje (1945), Kosovsko-metochijské autonomní oblasti (1963) a Kosovské autonomní oblasti (1968). Jak se postavení AO projevovalo pod „obručí státní bezpečnosti“ do roku 1966 (Brionské plenum). V rámci tohoto období se jugoslávští komunisté pokoušeli integrovat z etnického hlediska celou oblast pod heslem proporcionality, integrovat ji hospodářsky pomocí centrálně dotované industrializace, vzdělanostních reforem (řešení jazykové otázky, budování středního a vysokého školství) , nějak čelit demografické explozi albánského etnika.

Vsunutá kauzální studie „Ideologizované principy etnické dominance“ (str.185n) postihuje praktické soužití v různých celcích (za osmanské říše, v Rakousko-Uhersku, Jugoslávii, za italské, německé a bulharské okupace a nakonec opět v jugoslávské a po roce 1974 vlastní kosovské realitě) ve znamení srbské dominance do roku 1966, kdy současně od počátku šedesátých let srbská a černohorská dominance ztrácí pozice.

Druhá polovina práce se věnuje vývoji Kosova po ústavních dodatcích z roku 1967 a 1968. Především prvnímu významnému projevu albánské nespokojenosti z listopadu 1968. V té době již Albánci tvořili 74% obyvatel Kosova a poprvé se veřejně objevily požadavky připojení albánských oblastí Jugoslávie k Albánii.

Autor správně zvolil pro závěr svého opusu rok 1981. Demonstrace, které na jaře toho roku otřáslý nejen Kosovem, ale i celou Jugoslávií, donutily vedení jugoslávských komunistů nejen důkladně rozebrat příčiny nacionalistického výbuchu v prosinci, ale se i pokusit ze své analýzy vyvodit nějaká doporučení pro budoucnost. Schválený materiál, tzv. Platforma z 22. zasedání ÚV SKJ z poloviny listopadu, správně určil hlavní příčiny nastalé situace v Kosovu (autarkismus, investiční politika, demografická exploze), ale vyřešit již nemohl nic. Na str. 266 a dále pak Štěpánek správně odpovídá na otázku proč.

Práce Kosovská otázka v socialistické Jugoslávii je pečlivě napsanou materiálovou monografií.

Na základě důkladného studia početné literatury, odborné historické i dobové, ale především archivních materiálů, vznikl velmi podrobný a důkladně vyargumentovaný popis a mnohde i objasnění závažných událostí především z let po druhé světové válce do počátku let osmdesátých.

Práce je výsledkem poctivého studia v archivech, vyčerpávajícího zpracování literatury, ale i obratnosti profesionálního historika při vyhodnocování a interpretaci získané materie.

Habilitační spis dr. Štěpánka splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v daném oboru.

V Praze 24. září 2011.

PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc.

